

Javaslat a
„Fenyves Malom (volt Budai-Pozsgay malom)”
települési értéktárba történő felvételéhez

Készítette:
Tamás Péter

..... (aláírás)

Veszprém, 2022.03.31.
(P. H.)

I. A JAVASLATTEVŐ ADATAI

1. A javaslatot benyújtó (személy/intézmény/szervezet/vállalkozás) neve: Tamás-Gépgyártó Kft.

2. A javaslatot benyújtó személy vagy a kapcsolattartó személy adatai:

Név: Tamás-Gépgyártó Kft. / Tamás Péter

Levelezési cím: 8200 Veszprém, Diófa u. 12/B. fszt. 8.

Telefonszám: 0670-322-3406

E-mail cím: fenyvesmalom@gmail.com

II. A NEMZETI ÉRTÉK ADATAI

1. A nemzeti érték megnevezése: Fenyves Malom (volt Budai-Pozsgay malom)

2. A nemzeti érték szakterületenkénti kategóriák szerinti besorolása:³

☐ agrár- és élelmiszergazdaság	☐ egészség és életmód	☒ <u>épített környezet</u>
☐ ipari és műszaki megoldások	☒ <u>kulturális örökség</u>	☐ sport
☐ természeti környezet	☐ turizmus és vendéglátás	

a szakterületi besorolás indokolása:

3. A nemzeti érték a magyarországi együtt élő népekhez, az államalkotó tényezőként elismert nemzetiségekhez kapcsolódó érték:

- ☐ igen
amely nemzetiség:⁴

- ☐ **nem**

4. A nemzeti érték fellelhetőségének helye:

8200 Veszprém, Fenyves u. 65.

5. Értéktár megnevezése, amelybe a nemzeti érték felvételét kezdeményezik:

☒ **települési**

☐ tájegységi

☐ ágazati

amely értéktár neve: **Veszprémi Települési Értéktár**

6. A nemzeti érték rövid, szöveges bemutatása, egyedi jellemzőinek és történetének leírása, a megjelölt szakterületi kategória indokolása (amennyiben nemzetiséghez kapcsolódó érték, a nemzetiségi vonatkozások, a nemzetiséghez való kötődés bemutatása):

³ Egy szakterületenkénti kategória megjelölése lehetséges.

⁴ Kérjük, jelölje és nevezze meg, amennyiben magyarországi együtt élő népekhez, az államalkotó tényezőként elismert nemzetiségekhez kapcsolódó az érték.

A Fenyves Malom (volt Budai-Pozsgai malom) Veszprém egyetlen épségben megmaradt, nem középkori eredetű vízimalma. Építtetője a város polgárainak közössége volt. Építését 1841-ben határozta el a városi közgyűlés. A malomépítési munkák 1846. jan. 1-én befejeződtek, és még ebben a hónapban elvégezték a próbaörlést. 1846. febr. 23-án a város polgárainak közössége bérbeadásra hirdette meg a háromkerekű, felülsapó új malmot a hozzá tartozó molnárlakással, istállóval, felszerrel, réttel és kis kerttel. A bérleti jogot licit útján Nemes Magyar Mihály szerezte meg. A haszonbérleti szerződést 3 évben határozták meg és az éves bérleti díjat évi 513 pengő forintban állapították meg. Ekkor leltárt vettek fel az épületről.

Mivel a csatornamederbe benyúló sziklás talajt a kellő mélységben nem vájták ki, a malmot 1848 körül alulcsapóvá kellett alakítani. A malom építését négy, felülsapó vízikerekre tervezték, de hibás tervezés miatt át kellett építeni, három, alulcsapó vízikerekre. Az 1857-es kataszteri térképen az épület a mai alaprajzi elrendezéssel látható, és a térkép a malmon kívül már az út melletti melléképületet is ábrázolja a 2251-es parcellaszámú telken. A malom egyike volt az akkor Veszprémbe működő legjobb malmoknak, de mégis állandó problémákkal küzdött. A legnagyobb gondot a három vízikerek és a hozzájuk tartozó belső fogaskerek állandó karbantartása okozta. A karbantartás a mindenkori bérlő feladata volt.

Mivel nem sok hasznot hozott a városnak, ezért a 1884. jan. 15-én kiállított adásvételi szerződéssel eladták a már az 1870-es években a malomnál dolgozó Pozsgay Miklós (1851-1919) molnármesternek, valamint feleségének, Veledics Veronikának. A vízikerek költségeinek csökkentése érdekében 1888-ban a három vízikerek helyett 1 nagy vízikeret építettek. 1890-ben Pozsgaiék engedélyt nyertek a Séd vízhasználati munkálatok végzésére. Ennek keretében zsilipes vízduzzasztó művet építhettek, aminek segítségével a Séd vizét a malomcsatornába juttathatták. A malomcsatornában kéttáblás zsilipes "malomzuggó"-t létesíthettek. Ugyanekkor kőműves és ácsmunkák is folytak az épületen. A víz elégtelen mennyisége miatt ekkor fekvő gőzgép, gőzmotor üzembe állítására is sor került, amelyhez egy 21 m magas, henger alakú, öntöttvas kéményt kellett felállítani, amelyet Bécsben vásároltak. A gőzgép azonban nem vált be.

1892-ben a malmot felújították, amiről a munkatérben, a bejárattal szemben, a földemgerendára írt „RA 1892 NOV. 19” felirat tájékoztat.

1894-ben fekvő gőzgéppel, hengersizékekkel felszerelt, az egyik legkorszerűbb malom. Felszerelése 1 pár kő, 2 pár hengersizék, 3 db. hasábszita, koptató és daragép. Ugyanekkor műszaki leírás készült a malom vízszerszámának turbinára való átalakításáról. A gőzgép alkalmatlansága miatt Pozsgay a bécsújhelyi Gebrüder Fischer cég biztatására elhatározta,

hogy turbinát alkalmaz, azonban ezek nem várt kialakítási és fenntartási költségei miatt majdnem csődbe jutott. Annak érdekében, hogy javíthasson helyzetén, hamis váddal pert indított a bécsi Gebrüder Fischer cég ellen, bizonygatva, hogy őt a turbina beépítésével becsapták, mert a turbina hatásfoka nem megfelelő. A pert megindításával 5000 forint kártérítést követelt, melyet (csalással) meg is nyert. Pozsgay, látva, hogy a pert megnyeri, tárgyalásba kezdett a szombathelyi Pohl céggel a korábban ajánlott Francis-turbina malmába való beszereléséről, amire 1903 júliusának végére sor is került. Ezzel a 12 HP teljesítményű, függőleges vízturbinával háromszor annyit lehetett őrölni, mint korábban. A turbina a malom 1951-es bezárásáig kitartott.

A malmot az 1900-as évek elején Pozsgay Miklóstól a több éve nála dolgozó fogadott fia, a sümegi születésű Hosoff (majd Pozsgay) János (1884-1931) örökölte. 1921-ben Pozsgay Jánost, illetve malmát a csőd fenyegette. 1922-ben a malmot le is állították, berendezését részben eladták. Annak érdekében, hogy Pozsgay János tartozásait kifizesse, a malmot bérbe adta, a kiserelt gépek egy részét eladta. 1924-ben a Hunnia Bőrgyár és Kereskedelmi Rt. szerezte meg a malmot bőrgyár céljára. Miután Pozsgay János a bérletből megfelelő nagyságú tőkét szerzett, a malom újraindítását tervezte. Felmondta a bőrgyár bérleti szerződését és 1926-ban megbízta a kaposvári Szűcs testvéreket a malom átszerelésével.

Pozsgay János halála után több bérlője volt a malomnak, majd 1939-ben Buday Sándor szentgáli molnármester vásárolta meg. A két világháború között benzinmotorossá alakították. Bolgárkertészek laktak benne, akik 1941-ig a Fenyves utca egy részén gazdálkodtak. A világháborút követően azonnal a liszttel való közellátás szolgálatába állították. A Dávid és Sárközi molnárok 1947-ig bérelték a malmot, amikor Buday Sándor a malmot idősebb fiának, Buday Zoltánnak (1921-1999) üzemeltetésre átadta, majd a tulajdonjogot is ráruházta. 1947 óta vezette a malmot, amelynek napi kapacitása 15 mázsa volt. Buday Zoltán két segéddel dolgozott két műszakban. A malom napi teljesítménye elérte a 20 mázsa őrlést és darálást is végzett. Őrlésnél búzából 75%, rozsból 60% volt a lisztkihozatal. A család állattartással is foglalkozott. A malom által biztosított jövedelem arra ösztönözte Buday Zoltánt, hogy a padlásteret raktározás céljára hasznosítsa, ezért a tetőzetet 1948-ban manzárd szerkezetűre építtette át. A tetőszerkezethez szükséges fát Sopronból szállíttatta. A tetőfedő anyag apró, hódfarkú cserép volt.

A malom 1950-ig működött. 1951. júl. 18-án államosították.

Mivel csak a malomrész került állami kezelésbe, a Buday család továbbra is a lakrészben maradhatott, és tulajdonosa maradt, a malom körüli területtel együtt. Más adat alapján nem

államosították, csak "tartalékállományba" helyezték, és Buday Zoltán a maga, illetve állatai számára örölhetett.

1979-ben a Vízügyi Igazgatóság a meder szabályozása után, a vizet elvette, és a malom tovább nem volt üzemeltethető. 1979-ben is itt élt Buday Zoltán, de őrlés már nem folyt.

Több tulajdonosváltást követően végül 2019-ben a Tamás-Gépgyártó Kft. (ügyvezető: Tamás Péter) vette meg a malomépületet. Célunk egy kulturális kreatív élménytér létrehozása, a malomgépészet felújításával látványőrlések, kenyérsütés, egyéb hagyományőrző és értékmentő programok tartása az épületben és az udvari kemence körül.

7. Indokolás az értéktárba történő felvétel mellett:

Veszprémben egykor 15 vízimalom volt, az országban pedig több, mint 13.000. A Fenyves Malom Veszprém egyetlen épségben megmaradt vízimalma, amelynek az idei évben felújításra kerül a malomgépészete, és ezáltal gabonaőrlésre is alkalmassá válik. Ezzel szeretnénk emléket állítani az egykori híres magyar malomiparnak, és az ezermester molnároknak, akik egy letűnt világ emblematisz figurái. Az épület 1846 óta áll a Fenyves utcában, túlélte több világháborút, tulajdonosváltást, és a malmok életében tragédiát jelentő államosítást is. A malom hatalmas épülete önmagában is tekintélyt és tiszteletet parancsol, élő hagyomány, megmentendő helyi érték. 2009 óta műemléki védelem alatt áll (azonosító: 11707)

8. A nemzeti értékkel kapcsolatos információt megjelenítő források listája (bibliográfia, honlapok, multimédiás források):

Veszprémi Független Hírlap, 10. évf. 50. szám, 1890. dec. 6.

Műszaki leírás a Pozsgai Miklós és felesége birtokában lévő műmalom vízszerszámának turbinára való átalakításáról, 1893. Buday Csabától gyűjtött anyag. Veszprém Megyei Levéltár. Magyar János gyűjtése.

Molnárok Lapja, 1903. aug. 8.

Wöller István: Pozsgay Miklós vízimalmának története 1979. Gépirat

Gyarmati József: Malom - tartalékban. Szabad Föld. 1987. júl. 25.

A Buday család rövid története, a középkortól napjainkig. Magyar János gyűjtése.

Veszprémi 7Nap, 2021. október 7. Nyit a város egyetlen vízimalma

<https://www.veszpremtv.hu/2021/10/06/malom-a-seden/>

<https://www.veszpremtv.hu/2021/10/14/kinyilt-a-fenyves-malom/>

<https://likebalaton.hu/telepules/veszprem/hireink/kopperos-pejeros-regi-mestersegrol-is-vall-az-uj-latvanyossag-225249/>

https://www.teleelettel.hu/blog/304/veszpremi_vizimalmot_mentett_meg_a_fehervari_haza_spar

<https://sokszinuvidek.24.hu/életmod/2019/07/08/malom-mester-evszazados-malom-tamas-peter/>

<http://mezradio.hu/hir.php?id=4047>

<https://www.blikk.hu/aktualis/belfold/vizimalom-tamas-peter-molnar-restaurato/21hw9zb>

9. A nemzeti érték hivatalos weboldalának címe:

www.fenyvesmalom.hu

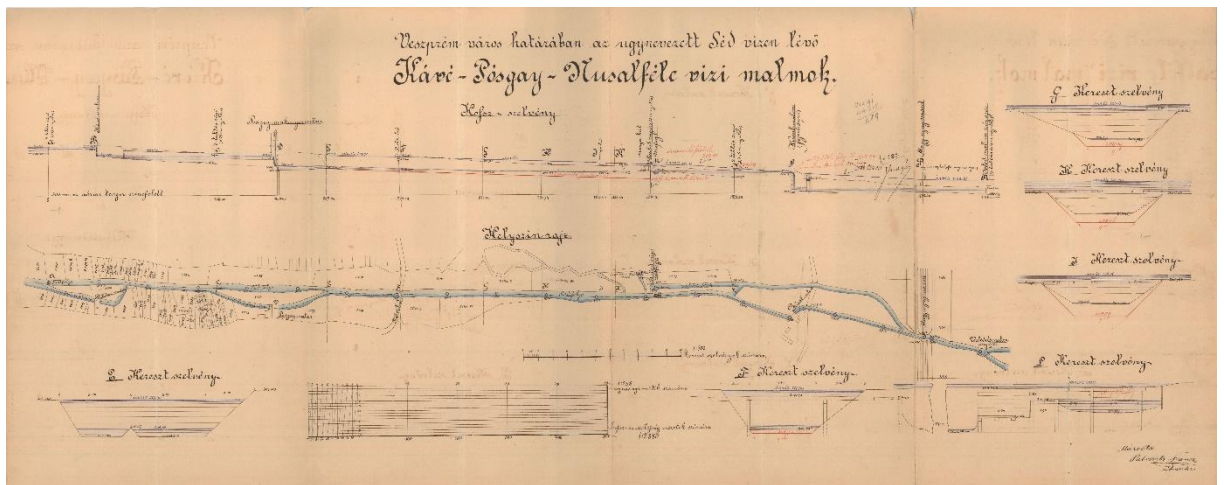
III. MELLÉKLETEK

1. Az értéktárba felvételre javasolt nemzeti érték fényképe vagy audiovizuális-dokumentációja

Budai Zoltán, az utolsó molnár a malomban az 1960-as években (Magyar János

gyűjtése)

Magyar János gyűjtése (Veszprém Megyei Levéltár, 1893.)

Magyar János gyűjtése (Veszprém Megyei Levéltár, 1980-as évek)

Magyar János gyűjtése (Veszprém Megyei Levéltár, 1980-as évek)

2019 tavasza, a megvásárláskori állapot (saját fotó)

2021. október 1. a felújítás után (saját fotó)

2021. október 1. a felújított malom az eredeti malomgépészettel (saját fotó)

2022 március (saját fotó)

2. A Htv. 1. § (1) bekezdés *m)* pontjának való megfelelést valószínűsítő dokumentumok, támogató és ajánló levelek
3. A javaslatban megadott adatok kezelésére, illetve a benyújtott teljes dokumentáció, - ideértve a csatolt dokumentumok, saját készítésű fényképek és filmek felhasználására is - vonatkozó hozzájáruló nyilatkozat

Tamás Péter, mint a Tamás-Gépgyártó Kft. ügyvezetője nyilatkozom, hogy a Fenyves Malom jelen adatlapban látható fényképeinek felhasználásához hozzájárulok.

4. A nem saját készítésű dokumentumok szerepeltetése esetén az adott dokumentum tulajdonosának hozzájáruló nyilatkozata a szabad felhasználásról